

23.3.2023

OKV/124/21/2023

OKV/124/21/2023-OKV-2

VALTIONEUVOSTON OIKEUSKANSLERI

Oikeusministeriö
Lausuntopalvelu

Viite:

Oikeusministeriön lausuntopyyntö 18.1.2023, VN/28937/2021

Asia:

Arviomuistio pienriitamenettelystä

Oikeusministeriö on pyytänyt valtioneuvoston oikeuskanslerin lausuntoa pienriitamenettelyä koskevasta arviomuistiosta.

Hallitusohjelman yhtenä tavoitteena on toimivat oikeusprosessit ja oikeusturva ja näiden päämäärien on katsottu kattavan muun muassa oikeusturvan saatavuuden taloudellisesta ja yhteiskunnallisesta asemasta riippumatta. Eräinä keinoina tähän pääsemiseksi on hallitusohjelmassa mainittu oikeudenkäyntien kustannusten alentaminen ja oikeudenkäyntikulujen määräytymisperusteiden selvittäminen muun muassa kuluriskin alentamiseksi.

Arviomuistio on laadittu perusteellisesti ja se on varsin kattava. Se on hyvä alustava selvitys ja lähtökohta mahdolliselle tulevalle jatkotyölle ja lainvalmistelulle. Muistiossa selvitetään, mitä oikeudellisia reunaehtoja pienriitamenettelyn säätämiseen liittyisi ja millaisia sääntelymalleja voitaisiin ajatella sekä arvioidaan, mitä vaikutuksia pienriitamenettelyllä voisi olla. Arviomuistiossa on lähtökohtaisesti hyvin tunnistettu pienriitamenettelyn mahdollinen tarve oikeusvaltion toimivuuden ja oikeussuojan saatavuuden kannalta sekä asiaan vaikuttavat perus- ja ihmisoikeusnäkökohdat sekä oikeusjärjestyksen ja sen rungon muodostavan lainsäädännön johdonmukaisuuden ja selkeyden sekä ymmärrettävyyden vaatimukset samoin kuin oikeussuojan saatavuuteen liittyviä käytännön seikkoja.

OIKEUSKANSLERINVIRASTO

Pienriitamenettely saattaisi tehdä pienehkön riita-asian käsittelystä käräjäoikeudessa nykyistä nopeampaa, helpompaa ja edullisempaa. Pidän tärkeänä, että pienehköille riita-asioille soveltuvan kevennetyn oikeudenkäyntimenettelyn käyttöönoton mahdollisuuksien selvittämistä jatketaan. Katson että se, millainen pienriitamenettelyn tulisi olla, kuuluu ensisijaisesti lainsäätäjän ratkaistavaksi. Minulla ei ole valmistelun tässä vaiheessa arviomuistiosta huomautettavaa.

Arviomuistiossa todetulla tavalla pienriitamenettelystä säättäminen johtaisi todennäköisesti siihen, että tuomioistuimiin, etenkin käräjäoikeuksiin saapuvien riita-asioden kokonaismäärä kasvaisi. Yhdyn tähän arvioon. Mahdollisessa jatkovalmistelussa tulisi panostaa tähän liittyvään resurssinäkökulmaan ja huolella arvioida säännösten tosiasialliset vaikutukset. Pienriitamenettely voi täyttää tehtävänsä vain, jos tuomioistuimilla on resurssit sekä myös tietotekniset edellytykset menettelyn mukaiseen käsittelyyn. Toimiva pienriitamenettely edellyttäne esimerkiksi selkeää ja rakenteistettua sähköisen vireillepanon mahdollisuutta samoin kuin etäyhteyksien laajaa käyttöä sekä muita järjestelyitä.

Olen aikaisemmassa lausunnossani koskien selvitystä tuomioistuien ulkopuolisen riidanratkaisun ja sovittelun kehittämiseksi (OKV/153/21/2023) kiinnittänyt huomiotani siihen, että oikeudenkäymiskaareen on harkinnassa ja tekeillä useita oikeudenkäyntien kestoon ja kuluihin vaikuttavia yksittäisiä uudistuksia. Olisi tärkeää, että yksittäisten uudistusten ohella oikeudenkäyntiä riita-asioissa tarkasteltaisiin myös kokonaisuutena. Pistemäisten lainsäädäntöuudistusten yhteydessä saattaa asioiden keskinäinen suhde jäädä arvioimatta ja siitä seurata kokonais kuvan puute. Pienriitamenettelyäkin koskevassa arviomuistiossa tuodaan hyvin esille se, että riita-asia in oikeudenkäynti on Suomessa paperilla hyvin säädetty ja korkeatasoinen mutta siihen turvaudutaan oudon harvoin ja oikeudenkäyntien kesto ja kustannukset ovat ongelma. Pienriitamenettelyn kehittämisen rinnalla täytyykin tarkastella myös riita-asian oikeudenkäyntiä ja sovittelua yleensä ja muiltakin osin.

Perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen näkökulmasta kiinnitän yleisellä tasolla huomiota siihen, että olen muun muassa Euroopan komissiolle Euroopan unionin oikeusvaltiokertomuksen valmistelua varten antamassani selvityksessä pitänyt erityisesti laajojen riita-asioden oikeudenkäyntien kestoa sekä riita-asioden oikeudenkäyntien kuluriskiä oikeuden saatavuuden sekä siten oikeuden oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin toteutumista koskevana merkittävänä ongelmana ja siten viime kädessä yhtenä merkittävänä oikeusvaltiota koskevana ongelmana Suomessa (tästä valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomuksessa vuodelta 2020, K 17/2021 vp, ja oikeuskanslerin lausunto Euroopan komission sidosryhmäkuulemisessa unionin oikeusvaltiokertomuksen valmistelua varten, 12.3.2021). Pidän siksi tärkeänä, että pienriitamenettelystä säättämisen valmistelua jatketaan ja että arviomuistion ja siitä saatavan palautteen perusteella tehdään riittävän perusteellista ja laaja-alaista jatkovalmistelua. Arviomuistiossa on esitetty varteenotettavia oikeuteen oikeusturvaan liittyviä näkökohtia siitä,

että pienriitamenettely otettaisiin yksinkertaistettuna riita-asiaain oikeudenkäyntinä lainsäädännössä käyttöön Suomessa. Jatkovalmistelussa on perusteltua kiinnittää huomiota niiden maiden, joissa vastaavan tyyppinen menettely on käytössä, käytännön kokemuksiin. Esimerkiksi Ruotsin, Norjan ja Tanskan käytännöt ja käytännön kokemukset ovat erityisen kiinnostavia.

Jatkovalmistelussa on syytä kiinnittää huomiota varsinkin muutamiin seikkoihin, jotka ovat edellytyksiä sille, että pienriitamenettely täyttäisi tarkoituksensa oikeussuojajärjestelmässä. Pienriitamenettelyyn ohjautuvien asioiden rajaamisessa painoa on annettava oikeusjärjestyksen johdonmukaisuudelle – korkeatasoinen tuomioistuinjärjestelmä sinänsä pystyy hyvinkin käsittelemään erilaisia asioita, kunhan siihen on tarvittavat voimavarat ja tekniset välineet. Siksi juttujen määrän rajaaminen ei voi olla ainakaan ensisijainen kriteeri.

Pienriitamenettelyssä on tärkeää se, että asiaa vireille pantaessa asianosainen esittää selkeästi vaatimuksensa perusteineen mahdollisimman yksilöidysti. Tästä ei juurikaan voida tinkiä. Lomakkeet ja varsinkin selkeästi rakenteistettu ja opastettu sähköinen vireillepano ovat tässä hyödyllisiä keinoja. Oikeuskanslerin laillisuusvalvonnassa ja siihen sisältyvässä asianajajavalvonnassa saatujen käytännön havaintojenkin perusteella lomakkeet ja sähköinen, rakenteistettu vireillepano eivät kuitenkaan riitä torjumaan sitä, että menettelyyn tulee jonkin verran maallikoiden laatimia ja sekavia haastehakemuksia ja että menettelyä jotkut saattavat käyttää enemmän viivyttämiseen kuin oikeusriidan ratkaisuun. Valmistelussa onkin mietittävä se, miten voidaan näiden selkeyttäminen tehdä mahdollisimman joustavasti ja tehokkaasti sekä torjumaan asioiden riitauttaminen muussa kuin aidossa oikeussuojatarkoituksessa.

Käytännössä pienriitamenettelyn onnistuminen vaatii riita-asiaain prosessissa määräämisperiaatteesta poikkeavaa, vahvasti tuomarin muodolliseen ja materiaaliseen prosessinjohtoon perustuvaa otetta, josta tarvitaan riittävät säännökset menettelyn perustaksi. Euroopan neuvoston ja Maailmanpankin huomiot tuomarin aktiivisesta roolista pienriitamenettelyissä ovat erityisen huomionarvoisia. Samalla on harkittava, ovatko oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 8 §:n säännökset todistelun ohjaamisesta ja rajoittamisesta riittävän ohjaavia ja selkeitä, jotta pienriitamenettelyssä voidaan keskittyä siihen soveltuviin kysymyksiin tehokkaasti.

Olenlaisin osa oikeudenkäynnin kustannuksista muodostuu asianajajan tai muun avustajan kuluista. Pienriitamenettelyssä onkin vahvasti harkittava kulukattoa ja säädösperusteista taksaa samalla kun periaatetta siitä, että häviöjä maksaa oikeudenkäyntikulut, on perusteltua pyrkiä mahdollisimman laajasti noudattamaan ja ainakin niin tulee olla selvästi perusteettomissa ja ilmeisen heikosti perustelluissa vaatimuksissa. Oikeudenkäyntikulujen rajoittamista tukevat myös arvioimustiossa esitetyt tilastot ja niihin perustuvat selvitys- ja tutkimustiedot, joiden mukaan riita-asioista 41 prosentissa asianosaisten yhteenlasketut oikeudenkäyntikulut olivat

suuremmat kuin riidan kohteen arvo ja näin on systemaattisesti euromäärältään pienehköissä vaateissa sikäli kuin niitä ylipäänsä käsiteltiin tuomioistuimissa. Kulukattoja ja korvattavien kulujen taksaa on tarpeen harkita, vaikka itse prosessi laadittaisiin siten, että sitä voi hoitaa myös maallikkoasianosainen itse.

Tämä asiakirja on allekirjoitettu sähköisesti.

Oikeuskansleri

Tuomas Pöysti

Vanhempi oikeuskanslerinsihteeri

Outi Lehvä